

Duitsland en de Duitsers in de Nederlandse literatuur

M1: Inleiding onderwerp

Het onderwerp Duitsland in de Nederlandse literatuur staat sinds 1945 in het teken van de traumatische ervaring van de Tweede Wereldoorlog. Het is niet verwonderlijk dat na de oorlog eerst met de misdrijven van de NS-heerschappij werd afgerekend. Maar al korte tijd later na deze heftige reactie op de oorlog ontstonden romans waarin de Nederlandse slachtoffer- en heldenrol werd gerelativeerd. Sinds medio jaren zeventig werden Duitsland, de Duitsers en de Duitse cultuurgeschiedenis tot een metafoor van het kwaad door romans waarin de fascinatie van het gruwel werd gemythologiseerd. Naast een voorzichtige poging de Nederlandse collaboratie te thematiseren, verschenen in de jaren tachtig opvallend veel romans waarin de nagedachtenis aan de slachtoffers van de Duitse terreur van 1940 tot 1945 wordt verwerkt. Pas de literatuur van de jaren negentig kon zich bevrijden van de sterke invloed van het historische trauma.

(Bron: Müller, Bernd: „Die kleine kalte Front“ - Deutschland in der niederländischen Literatur, in: Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland (Red.): Deutschland – Niederlande. Heiter bis wolkig, Bonn 2000, S. 108)

M2: Uit de flaptekst van *De tweeling* van Tessa de Loo:

Twee bejaarde vrouwen, een Nederlandse en een Duitse, ontmoeten elkaar bij toeval in het Thermaal Instituut van het fameuze kuuroord Spa. Spoedig ontdekken ze dat ze samen een sinds hun kindertijd gescheiden tweeling vormen. De verhollandste Lotte, die tijdens de oorlog joodse onderduikers heeft beschermd, staat aanvankelijk uiterst wantrouwig tegenover haar hervonden tweelingzus, maar ze wordt door de verhalen van Anna geconfronteerd met de keerzijde van haar eigen werkelijkheid: het lijden van gewone Duitsers in oorlogstijd.

Opmerking: De Nederlandse oorspronkelijke uitgave van deze roman verscheen in 1993 met de titel *De Tweeling*. In Nederland is dit boek nog altijd een bestseller. In 2003 bekleedde het de twaalfde plaats op de lijst van bestsellers die door buitenlandse auteurs als J.K. Rowling, Nicci French en John Grisham werden aangevoerd. Bij de Nederlandstalige auteurs staat Tessa de Loo met *De Tweeling* 2003 zelfs op de vijfde plaats.

M3: Fragment uit hoofdstuk 9 van *De tweeling*

Zonder iets te zeggen liepen ze verder. [...] Ze streken neer bij een patisserie aan de Place Alberti, achter een luchtig taartje van peertjes met geklopt eiwit. Op de achtergrond klonk een potpourri van bekende melodieën. Lotte keek met een blik van herkenning op. 'Is dat niet... "Lili Marlene"...?' 'De oorlogstophit,' zei Anna meesmuilend. 'Ja... ik weet nog goed wat een furor ze maakte, Marlene Dietrich. Die heeft het allemaal zien aankomen en Duitsland op tijd verlaten.' 'Ze kon carrière maken in Hollywood, bedoel je.' Weer die scepsis. Niet voorzienend welk vuur ze oprakelde zei Lotte geprikkeld: 'Ik begrijp nog steeds niet dat jullie het niet met z'n allen hebben zien aankomen. Bij ons had Hitler geen voet aan de grond gekregen, ondanks de crisis...' 'Maar men had jullie niet je zelfbewustzijn afgenomen. Hij, dieser Popanz, heeft het ons teruggegeven. Met zijn opmarsen, zijn partijdagen, zijn toespraken. Met de indrukwekkendste Olympische Speien aller tijden. De buitenlanders stonden op de tribune te juichen en Herr Hitler was de gastheer van de wereld.

Niemand zei: jij deugt niet. Ze zijn allemaal gekomen. En dan de kranten, de tijdschriften, de radio, het bioscoopjournaal – ze brachten allemaal die ene boodschap, iets anders was er niet. Je nam het in je op, elke dag, er was maar een versie... je slurpte het op zoals je reclame opslurpt. Langzaam maar zeker heeft het zich steeds meer in onze hoofden geslepen. Ach, je kunt 't je niet voorstellen...'

[...] 'Er waren toch wel uitzonderingen, mensen die hun verstand niet verloren!' Lotte sprak tegen de wind in, de woorden werden

Tessa de Loo.

teruggeblazen in haar gezicht, zo zwak voelde ze zieh in haar verweer. 'Bij ieder volk, al is het nog zo op hol geslagen, heb je toch uitzonderingen.' 'Natuurlijk. Maar de politieke oppositie was meteen al weggevaagd, dat weet je, die hadden ze keurig afgevoerd. Zij die overgebleven waren, de intellectuelen, de schranderen, zij die contacten hadden met buitenlanders zodat ze ook andere informatie kregen, of mensen zoals oom Heinrich die het intuïtief begrepen: al die mensen verkeerden in groot gevaar als ze hun mond opendeden. Daarom hoorde je geen tegengeluiden. Alle handen waren uitgestoken in dezelfde richting, die ene richting...' 'Maar jij Anna... waarom deed jij niets?' 'Ik was een dienstmeisje, het dienstmeisje van, een non-persoon. Ik moest er altijd zijn, voor de gnädige Frau, ik moest als de bliksem doen wat zij van me wilde. Hitler mocht ik niet, maar verder vond ik alles best, het was me om het even.' Het bloed steeg Lotte naar het hoofd. Op de een of andere manier werd Anna steeds ongrijpbaarder-ze trok een rookgordijn op, onder het mom van openhartigheid. Maar Lotte liet zich niet misleiden. 'En de joden,' zei ze fei, 'de verdwijningen, de Kristallnacht...?' 'Het officiële antwoord daarop was: we hebben ze in bescherming genomen omdat de volkstoorn ze anders zou doden. [...] 'Hör mal, jij kunt al deze vragen stellen omdat je weet wat er allemaal gebeurd is. Wij wisten nog niet waar het toe zou leiden, dus we stelden die vragen niet. Waarom kijk je me zo aan...' 'Wir haben es nicht gewusst... dat hören we al zo lang.' Anna begon met haar vork de bodem van haar taartje te prakken, het leek wel of ze kwaad was. Dat prakken werkte op Lottes zenuwen, het scheelde niet veel of zij werd ook kwaad. 'Jullie wijzen maar, met je beschuldigende vinger,' zei Anna bits, 'dat doen jullie nu al vijfenveertig jaar, dat is maar makkelijk. Waarom heeft het Duitse volk het laten gebeuren, roepen jullie. Maar ik draai het om en vraag: waarom hebben jullie, in het Westen, het laten gebeuren? [...] 'Straks hebben wij het nog gedaan!' 'Waarom, dat vraag ik.' Lottes ogen fonkelden. [...] ' Driftig stond ze op. 'Laat mij maar afrekenen,' zei ze uit de hoogte. Ze tilde haar jas van de stoelleuning en liep onvast op de juffrouw bij de kassa af. Ai, de wandeling had zich lelijk vastgezet in haar kuit.

(Bron: Loo, Tessa de: *De tweeling*. Amsterdam 1993 blz. 134 ff.)

Opdrachten:

1. Beschrijf in trefwoorden welke ontwikkelingsfases het beeld van Duitsland en de Duitser in de Nederlandse literatuur heeft doorlopen.
2. a) Beschrijf het onderwerp van het in M3 afgedrukte fragment. b) Ben jij van mening dat adequaat op dit onderwerp is ingegaan?
3. Zoek aan de hand van M2 en M3 uit welke relatie de zusters met elkaar hebben. Illustreer je antwoord indien nodig met tekstpassages.
4. Leg uit in hoeverre *De tweeling* in het in M1 beschreven beeld van de ontwikkeling van het Duitslandbeeld in de Nederlandse literatuur past.
5. Zoek uit hoe de roman *De tweeling* door Duitse lezers is ontvangen. Verzamel informatie hierover op internet.
6. Kan jij je voorstellen de hele roman (ca. 480 pagina's) te lezen? Motiveer je antwoord.
7. Neem M2 en M3 als uitgangspunt voor een ik-verhaal uit het oogpunt van een van de hoofdpersonages.

Tip: Meer informatie en materiaal over het Duitslandbeeld in de Nederlandse literatuur is te vinden in de lessenreeks Duits-Nederlandse betrekkingen in de rubriek wederzijdse waarneming / letterkundigen over Duitsers.